

GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937). OMUL PRIN OPERĂ

Irina CÎRSTINA

Motto:

„Este, fără îndoială, cel mai bun gravor român și un desenator de o precizie și de o putere de evocare a vieții, mai ales în portret, pe care nu le întâlnim decât rareori la noi, adică în unele lucrări ale lui Grigorescu și ale lui Luchian”.

Gheorghe Oprescu

Abstract: Son of a priest, with an irreproachable educational journey and strong artistic skills proven during his studies, Gabriel Popescu became the first Romanian qualified engraver, founder and holder of the engraving chair of the National School of Fine Arts in Bucharest. He maintained that position for several decades. Solitary and discreet, thorough and fine connoisseur of human nature, expressive and impeccable in execution, Gabriel Popescu let art speak for himself. Due to his exceptional qualities, he received several distinctions and medals at various exhibitions and he was cherished and encouraged by His Majesty, King Carol I of Romania. He mastered all engraving techniques, displaying a particular interest in the possibilities of each one, but also excelled in other areas, making stamps, medals and plaques. He is buried in his native village, near the church in which his father served.

Keywords: engraving, drawing, painting, royal scholarship, art distinctions and institutions, memorial house with workshop, XIX-XX centuries late.

Gabriel Popescu s-a născut în localitatea Gura Vulcănii, județul Dâmbovița, în anul 1866, în luna aprilie¹, cu puțin timp înainte ca viitorul rege

¹ „Actu de nascere și bodediu”, 1866 aprilie 8, aflat în fotocopie în colecția Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște (în continuare, CNMCD Târgoviște).

Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen să accepte urcarea pe tronul Principatelor Unite Române. Destinul îi va reuni, căci tânărul artist în devenire, Gabriel Popescu, va beneficia de o bursă din partea Casei Regale spre a-și desăvârși măiestria la Paris, iar peste timp gravorul va realiza o memorabilă gravură cu portretul Majestății Sale, imprimată, de asemenea, în orașul de pe malurile Senei².

Gabriel a fost unul dintre cei opt copii ai soților Maria și Grigore Dumitru. Ulterior, artistul a adoptat numele Popescu, după profesiunea tatălui, preot în satul natal. După ce urmează studiile primare la Târgoviște³, Gabriel Popescu absolvă Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București, cei 7 ani de seminar aducându-i cele mai mari note și o înclinație pentru studiile clasice⁴. Deși, inițial, s-a înscris la Facultatea de Filologie a Universității București, pe care a și frecventat-o un an, între 1885 și 1886, ulterior a urmat Școala Națională de Poduri și Șosele, secția Conducători-Desenatori, remarcându-se la capitolul Desen. După doi ani de studiu, obține diploma de conductor-desenator și va activa câțiva ani în cadrul Direcției Generale a Căilor Ferate Române, unde avansează până la gradul I. În toamna anului 1893, participă la concursul de admitere la Școala de Arhitectură, reușind printre primii. Va abandona curând aceste studii din cauza lipsurilor materiale și a prezenței obligatorii impuse de facultate. În anul următor, demisionează din cadrul Serviciului Lucrărilor Noi al Căilor Ferate Române pentru a se dedica în totalitate chemării sale, artele plastice. Impresionat de talentul său, directorul Căilor Ferate, care îi fusese și profesor la Școala de Poduri și Șosele, inginerul Gheorghe Duca, alături de alt fost profesor, inginerul Mihail Râmniceanu, obțin din partea Ministerului Lucrărilor Publice o bursă de studii la Paris, pentru o perioadă de doi ani, în fapt o mică subvenție în valoare de două sute de lei pe lună⁵.

Începând cu anul 1894, urmează, în paralel, cursurile Academiei „Julian” din Paris, unde va studia pictura, și École Nationale et Spéciale des Beaux-Arts, unde practică gravura, impresionând, prin calitățile sale

² Ruxanda Beldiman, *Portretul Regelui Carol I, de Gabriel Popescu (1866-1937)*, în „Valachica”, 19, Târgoviște, 2006, p. 317-331.

³ Mihai Oproiu, Marian Curculescu, *Școala târgovișteană din secolul al XVIII-lea până la 1948*, Târgoviște, 2018, p. 161.

⁴ Eleonora Costescu, *Gabriel Popescu*, Seria „Maeștrii artei românești”, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1955], p. 9.

⁵ S. A. Iuca, *Note privitoare la viața și opera gravorului Gabriel Popescu*, în „Viața Românească. Revistă de literatură, știință și ideologie”, Anul XXXI Nr.4, 1939, p. 46.

GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ

excepționale și prin caracterul său, atât profesorii, cât și pe colegii alături de care studiază⁶. În scurt timp, profesorul Gabriel Ferrier îl va solicita la execuția mai multor comenzi ale sale. Chiar în acest an, 1894, gravează prima dăltiță, notată ca atare de artist, *Mon premier burin – 6 Juillet 98*⁷. Revine pentru scurt timp în țară în 1897 și speră că i se va prelungi, totuși, bursa de studiu. Și de data acesta intervine Gheorghe Duca, protectorul său, care organizează o colecție printre foștii profesori ai lui Gabriel Popescu de la Școala Națională de Poduri și Șosele, la care se adaugă o contribuție financiară din partea Casei Regale, Majestatea Sa, Regele Carol I sprijinind din caseta personală studenții merituoși de la Belle Arte⁸. În felul acesta are posibilitatea de a aprofunda încă doi ani gravura. Studiază temeinic fie în Muzeul Luvru, fie în Muzeul de Istorie Naturală din Paris⁹ și, în plus, din 1900 este autorizat de către Direcția Generală a Telegrafelor și Poștelor din București să dobândească tehnica timbrelor în atelierul serviciilor poștale din Paris. Imediat primește și comanda unor mărci poștale (15, 25, 40, 50 BANI, 1 LEU, 2 LEI, 5 LEI) dedicate inaugurării Palatului Poștelor, Telefoanelor și Telegrafelor din București (actualul Muzeu Național de Istorie a României)¹⁰. Comanda, livrată de la Paris în chiar anul

⁶ Gheorghe Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, volumul II, Fundația Regele Mihai, București, 1945, p. 162.

⁷ Stela Ionescu, în *Gabriel Popescu. Expoziție retrospectivă*, Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, [1969], [p.3].

⁸ Ruxanda Beldiman, *op. cit.*, p. 317- 318.

⁹ S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 46-47. V. Marica, *Gravura de interpretare în opera lui Gabriel Popescu*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1-2, 1957, Editura Academiei Române, p. 346, n. 1.

¹⁰ Katia Moldoveanu, Katiușa Pârvan, *Palatul Poștelor – o clădire emblematică a Bucureștilor de la începutul de veac XX*, în „Muzeul Național”, vol. XXI, 2009, București, p. 319. Autoarele, beneficiind și de sprijinul direcțiunii Muzeului Național Filatelic, au putut accesa imaginile mărcilor și informațiile legate de emiterea lor: „Aceste mărci poștale au fost prima sa (a lui Gabriel Popescu – nota noastră) comandă primită și executată după întoarcerea de la studii. Mărcile poștale au fost puse în circulație abia în 1903. Este cunoscută și coperta pliantului ce cuprindea mărcile poștale emise de Regatul României pentru Inaugurarea Palatului Poștelor (cat. 4-11)”. A se vedea și Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, București, 1974, p. 164 (cu o descriere tehnică amănunțită), p. 174 (pentru anul 1909, timbru cu efigia Regelui Carol I, macheta realizată de J. Pompilian, iar gravura de Gabriel Popescu, tipografiate la Fabrica de Timbre București); <https://www.stampworld.com/stamps/Romania/Postage%20stamps/1858-2021?page=5>, catalog 212-220, accesat în data de 4 aprilie 2021. Acest din urmă catalog nu îl

comenzii, 1900, nu a fost pusă în circulație cu ocazia inaugurării, una restrânsă și lipsită de fastul preconizat, ci abia peste trei ani, când va aduce un venit suplimentar de 453.000 lei¹¹.

Artistul este invitat, în 1900, să participe la Salonul din Paris (*Société des Artistes Français*), unde expune gravura *Portretul Marthei Canazin*, lucrare distinsă cu o onorabilă mențiune. În același an, ministrul Instrucțiunii Publice, Take Ionescu, îi oferă o comandă pentru a reprezenta arta românească la *Expoziția Universală de la Paris*¹². Gabriel Popescu participă cu trei gravuri: *Vârful cu dor* (după pictura din 1884 a lui George Demetrescu Mirea), *Portretul Marthei Canazin și Teseu părăsind pe Ariadna* (după tapiseria lui Fr. Ehrmann). Cu acest prilej, va primi medalia de bronz¹³.

La finele anului 1900, după șase ani de studiu la Paris, revine în țară. Este primit în audiență de către Regele Carol I, căruia, desigur, îi exprimă mulțumirea pentru sprijinul financiar acordat pentru finalizarea studiilor¹⁴. Deoarece era sigurul artist gravor de specialitate, primește postul de gravor la Fabrica de Timbre din București, unde modernizează rapid procedeele de imprimare. După un an și jumătate, în 1902, descurajat de activitatea de la fabrică, ce îi limita posibilitățile de manifestare a calităților sale artistice, demisionează¹⁵. La scurt timp, „adânc afectat de moartea tatălui său”, se retrage la Vulcana Pandele, în satul natal, pentru a se consacra lucrărilor de artă¹⁶. Menține însă legătura cu mediul artistic și participă la diverse expoziții în țară

menționează ca gravor pe Gabriel Popescu pentru seria „Căișorii”, cea realizată la Paris în 1900, și atribuie gravarea lui „M. Theverin” (catalog 147-154), același gravor fiind identificat și de Nicolae Perciun, *Date privind construirea Palatului Poștelor, actualul sediu al Muzeului Național de Istorie a R S România*, în „Muzeul Național”, II, București, 1975, p. 503, unde consemnează anul 1901 și nu 1900 pentru imprimarea timbrelor, și grafiază numele gravorului „Thevenin”.

¹¹ Katia Moldoveanu, Katiușa Pârvan, *op. cit.*, p. 318.

¹² V. Marica, *op. cit.*, p. 346, n. 3. Comanda, datată 1899, nu impunea subiectele lucrărilor, dar solicita gravorului ca una dintre gravuri să interpreteze o operă de pictură românească.

¹³ S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 47. Pentru participarea României la Expoziția Universală de la Paris, a se vedea, Mariana Neguțu, *La participation de la Roumanie à l'exposition universelle de Paris.1900*, în „Muzeul Național”, vol. XIX, București, 2007, p. 144, p. 148; Colecția CNMCD Târgoviște, inv 27372.

¹⁴ Ruxanda Beldiman, *op. cit.*, p. 318.

¹⁵ Stela Ionescu, *op. cit.*, p.12.

¹⁶ S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 47.

GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ

ori la Paris, așa cum a fost în 1904, când a expus *Bustul lui Falguière*, după Auguste Rodin¹⁷. Cum nu avea un atelier propriu, artistul a construit în curtea părintească o casă cu atelier de lucru, finalizată în anul 1905¹⁸. În anul următor călătorește iar la Paris, unde se căsătorește cu Marthe Marguerite Canazin, fiica unui profesor de muzică, pe care o cunoscuse tot grație gravurii, întrucât profesorul său de la Academie îi încredințase realizarea portretului tinerei¹⁹. La finele anului 1906 se instalează cu soția în casa de la Vulcana Pandele. Cei doi soți au avut o căsnicie fericită, cu 4 copii, Daniel, născut în 1907, Gabriel, născut în 1908, Marta Miriam, în 1912, și Mihai, în 1922²⁰.

În 1906, anul jubileului celor 25 de ani de regat și 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I, Gabriel Popescu a realizat un portret al Majestății Sale, pe care l-a tipărit la Paris în atelierul tipografului Charles Wittmann, un mai vechi colaborator al său. Urmând tradiția portretului școlii franceze din secolele precedente, Gabriel Popescu dovedea excepționale calități de desenator și gravor²¹. Comanda pentru această lucrare, *Portretul regelui Carol I*, a avut un caracter oficial și a fost adresată gravorului de către Ministerul Lucrărilor Publice²². Corespondența purtată cu ministrul Spiru Haret, aflată în colecțiile Academiei Române și publicată de cercetătoarea Ruxanda Beldiman, strănepoată a artistului, dezvăluie etapele realizării portretului, dar și stilul în care Gabriel Popescu dorea să realizeze lucrarea pe care o definea prin expresia: „gravură clasică pură”, manieră considerată cea mai potrivită pentru suveranul României²³.

¹⁷ Stela Ionescu, *op. cit.*, p. [13]; Sanzio, *Expoziția Tinerimii Artistice*, în „Literatură și Artă Română”, Anul XI, 1907, p. 217.

¹⁸ Daniel Popescu, *Arhitectul Alexandru Clavel*, „Acta Valachica”, Târgoviște, 1972, p. 363-364.

¹⁹ Ruxanda Beldiman, *op. cit.*, p. 318.

²⁰ Stela Ionescu, *op. cit.*, p. 13-15. Colecția de Fotografii a Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște deține mai multe imagini ale copiilor artistului.

²¹ „În această lucrare el (Gabriel Popescu – nota noastră), considera Gh. Oprescu, face dovada rarelor și admirabilelor sale calități de desenator și de mănuiitor al dălțiței, într-o operă ce urma sănătoasa tradiție a portretului francez și putea sta alături de cel bune, realizate cu aceeași tehnică”(Gh. Oprescu, „*Epoca lui Luchian*”, în „*Grafica românească în secolul al XIX-lea*”, volumul II, Fundația Regele Mihai, București, 1945 p. 162.

²² Ruxanda Beldiman, *op. cit.*, p. 319.

²³ Idem, p. 319-321.

Din multitudinea de portrete dedicate regelui în această perioadă aniversară, lucrarea lui Gabriel Popescu se distinge, mai ales că este unicul portret gravat, dar și pentru că artistul a reușit să reliefeze un portret din care transpar dârzenia, sobrietatea, eleganța, gentilețea și bunătatea²⁴. Portretul amintește de reprezentările din repertoriul medalisticii, domeniu familiar lui Gabriel Popescu și merită reținut și faptul că, în timpul realizării portretului, starea de sănătate a gravorului s-a deteriorat foarte mult „și stăruia să mai poată săpa în dălțiță ultimele trăsături ale acestei lucrări de seamă, în credința că va primi ultima încununare, înainte de a-și da sfârșitul. Când a terminat portretul însă, notează Simion Iuca, elevul său, odihna și aerul de la țară l-au ajutat să se restabilească”²⁵. Cu ocazia expoziției din Parcul Filaret (1906), portretul a putut fi admirat de mii de români, autorul dăruindu-l, ulterior, Majestății Sale. Regele a apreciat lucrarea în mod deosebit și a expus-o în Cabinetul de lucru de la Castelul Peleş, unde petrecea o mare parte a timpului său și unde primea numeroase oficialități²⁶.

În continuare, artistul activează și expune diverse lucrări ca membru al Tinerimii Artistice, ilustrează cu desene un studiu al istoricului Alexandru Lapedatu²⁷ publicat în cel dintâi număr al Buletinului Comisiunii Monumentelor Istorice, și se numără printre fondatorii Societății Generale a Artiștilor din România²⁸.

Gabriel Popescu s-a remarcat și în medalistică, executând mai multe plachete și medalii. Eforia Spitalelor Civile îi comandă placheta Bisericii

²⁴ Idem, p. 323.

²⁵ S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 47.

²⁶ Ruxanda Beldiman, *op. cit.*, p. 326. Peste ani, artistul va realiza un portret asemănător și succesorului regal, „Portretul Regelui Ferdinand I”, 1925/1926 (menționat de Ruxanda Beldiman, *op. cit.*, p. 322, n. 22 și de S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 49).

²⁷ Alexandru Lapedatu, *Mănăstirea Comana. Note istorice*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, 1, ianuarie-martie 1908, p. 9-22, unde contribuie cu 3 desene, la paginile 9, 16 și 17.

²⁸ *Stela Ionescu, op. cit.*, [p. 14]; După înființarea în martie 1918 a societății „Arta română” de către artiștii de pe lângă Marele Cartier General din Iași (Ștefan Dimitrescu, Nicolae Tonitza, I. Ștefănescu, Nicolae Dărăscu, Oscar Han etc.), în anii următori s-au adăugat nume precum Gabriel Popescu, Marius Bunescu, Theodor Pallady, Constantin Brâncuși, Iosif Iser, Nina Arbore, Cornel Medrea, Dumitru Paciurea și alții (Corneliu Stoica, *Destine artistice: membri și colaboratori ai Filialei Galați a U.A.P.R. care au fost: 1951-2017*, Galați, Editura Axis Libri, 2017, p. 24).

GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ

Mănăstirii Sinaia în 1903²⁹, după restaurarea edificiului. În 1904, din inițiativa Majestății Sale, Gabriel Popescu gravează, în bronz argintat, placheta care marca restaurarea Bisericii Trei Ierarhi din Iași³⁰. Cu ocazia inaugurării, suveranul a oferit placheta oficialităților prezente³¹. O altă plachetă este cea închinată restaurării Bisericii Sf. Nicolae din Iași. Și aceasta are reprezentată, pe revers, efigia regelui Carol I în profil spre stânga, în vreme ce, pe revers, într-un medalion înconjurat de lauri, se află chipul lui Ștefan cel Mare³². Alături de plachete³³, artistul a gravat și câteva medalii, cum a fost aceea dedicată celor 25 de ani de la înființarea liceului român din Bitolia³⁴, (1880-1905), în sudul Balcanilor (azi Macedonia de Nord).

²⁹ *Buletinul Societății Numismatice Române cuprinzând catalogul medaliilor moldo-române cunoscute de la anul 1600 la 1906* (în continuare BSNR), anul III, 1905-1906, p. 119 (datează placheta în anul 1902); Alexandru Ievreienov, Octavian Iliescu, cu colaborarea lui Nicolae Curdov, Maria Duțu, *Medalii privitoare la istoria românilor. Repertoriu cronologic*, București, 1999, p. 142, cat. 1010 (pe avers, efigia Regelui Carol I), 81x50 mm, bronz.

³⁰ BSNR, Anul III, 1905-1906, p. 132.

31

³² Al Ievreinov et alli, *op. cit.*, p. 147, cat. 1958, precizează metalele aur, argint, bronz și aramă, 69x50 mm; BSNR, III, 1905-1906, p. 133.

³³ Artistul dâmbovițean este și autorul plachetei dedicate *Inaugurării Casei Școalelor* (1910), și a medaliei *Răsplata muncii pentru învățământ*, ambele comandate de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (Stela Ionescu, *op. cit.*, p. 14; S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 49); Eleonora Costescu, *op. cit.*, p. 12, unde, în mod eronat, una dintre plachete este identificată ca fiind dedicată bisericii Sf. Nicolae domnesc din Curtea de Argeș).

³⁴ *Ibidem*, p. 156, cat. 1037, diametrul 60 mm, argint, bronz, aramă. O asemenea medalie se află în colecția MNIR, inv. B/II/475Pv433; Stela Ionescu (*op. cit.*, p. 12) precizează că medalia fusese comandată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice încă din anul 1903. Aceeași autoare identifică, pentru anul 1909, o comandă datată 21 martie, prin care Direcțiunea Învățământului Secundar și Superior din Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor îi solicita gravarea medaliei „Răsplata muncii pentru învățământ” (p.13). Din nefericire, nu am regăsit această medalie în cataloagele dedicate, la fel cum nici proiectul artistului pentru „Medalia Victoriei” nu pare să fi fost cel aprobat, deși Stela Ionescu consemnează, pentru anul 1919 (p. 15), executarea schițelor și a proiectului; Vintilă Ivănceanu, Petre P. Sterescu, Petre Ionescu, C. Tâmpeanu, *Medalia Răsplata Muncii pentru Învățământ*, în „Ordine, cruci și medalii române. Istorice, legi și regulamente”, Imprimeria Statului, București, 1927, p. 144-150; General Gr. Costandache, *Medaliile și decorațiunile militare românești*, p. 196, în BSNR, anii XXIX-XXXVI, nr. 83-90, partea a II-a, București, 1944, p. 196 -199; *Onoarea Națiunilor*, vol II, *Ordine și decorații românești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, îngrijită de Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan și

Încrederea acordată gravorului de către Regele Carol I, un fin cunoscător al artei și un rafinat colecționar, determină pe ministrul Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, să îi încredințeze, în 1908, suplinirea catedrei de Desen la Școala de Arte Frumoase din București. Trei ani mai târziu este scos la concurs postul de profesor titular al catedrei de Gravură, pe care Gabriel Popescu îl va ocupa mai bine de două decenii³⁵. Din nefericire, deși trecuse multă vreme de la moartea lui Theodor Aman, moment urmat de desființarea pentru mai multe decenii a catedrei de gravură și desen, profesorul Gabriel Popescu găsea aceeași situație³⁶. Oricâte eforturi a depus, nu a putut obține banii pentru instalarea unei imprimerii la școală. Este motivul pentru care gravurile studenților săi erau imprimate acasă³⁷ la maestru, folosind presa din atelierul de la Vulcana Pandele. Ca profesor, i-a avut elevi, printre alții, pe Vasile Blendea, Alexandru Țipoia, Gheorghe Naum³⁸, Karl Hübner, Simion Iuca și Tanți Iliescu-Mihăilescu³⁹.

În privința recunoașterii meritelor sale, în anul 1909 i se acordă „Medalia Bene Merenti”, clasa a II-a, pentru merite artistice, iar câțiva ani mai târziu, în 1913, începe să graveze opera sa capitală⁴⁰, *Lupta de la Anghiari*⁴¹. Cu

Cătălina Opaschi, București, 2016, p. 94 (Medalia „Răsplata Muncii”), p. 158 (Medalia „Victoriei”). Autorii volumului precizează că medalia, instituită în România prin Înalțul Decret nr. 3390, din iulie 1921, a fost realizată de gravorul Constantin Christescu (p. 148).

³⁵ Despre acceptarea postului de profesor, Gh. Oprescu considera că „desenul îl interesa, de sigur, și a trebuit să fie un bun profesor în această direcție, dar pasiunea vieții sale era gravura”, iar câteva rânduri mai sus, aprecia că Gabriel Popescu era „făcut să se măsoare cu cei mai mari gravori ai Apusului” (Gh. Oprescu, *op. cit.*, p. 162).

³⁶ „Școala nu i-a putut pune la dispoziție nimic din cele necesare pentru a realiza lucrări veritabile cu discipolii săi, nici instrumente, nici atelier prevăzut cu cele necesare, nici presă de tras, așa încât, timp de peste douăzeci de ani Gabriel Popescu a făcut cu elevii săi numai *gravură teoretică*” (sublinirea îi aparține lui Gh. Oprescu, *op. cit.*, p. 162).

³⁷ S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 48. „Ca să răspundă nevoilor școlii, a practicat acasă la el lucrările de imprimare și datoria și-a făcut-o plătind cu sacrificiul sănătății sale”.

³⁸ Corneliu Popa, capitolul *Gheorghe Naum (1907-1968)*, în *op. cit.*, p. 103: „A fost unul dintre preferații profesorului și singurul care la examenul de absolvire a obținut calificativul «Foarte bine»”. Discipolul își urmează profesorul și în ceea ce privește modalitatea de expresie: „Imaginile sunt concepute nu grafic, ci pictural, așa cum proceda de altfel și maestrul său de la Academia de Arte Frumoase, gravorul Gabriel Popescu, sau cum procedase și înaintea acestuia Aman și Stahi” (p. 124).

³⁹ Radu Ionescu, *Gabriel Popescu – artist și pedagog*, în „Valachica”, Târgoviște, Anul I, Nr. ?, 1969, p. 274.

⁴⁰ Gh. Oprescu, *op. cit.*, p. 163, elogiază această lucrare, „capodoperă a gravurei românești” și remarcă „perfectiunea desenului, forța împreună cu delicatețea în felul

GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ

această gravură⁴² va participa în anul următor la *Expoziția Oficială a Artiștilor în Viață*, unde i se va decerna Medalia I⁴³. Imediat după izbucnirea Primului Război Mondial, se implică pentru ajutorarea prizonierilor francezi și donează în cadrul unei expoziții un desen reprezentând *Portret de fetiță din spitalul de la Mozăceni*⁴⁴. Între 1920 și 1924 desenează o serie de peisaje cu străzi din București, în paralel cu imprimarea mai multor stadii ale gravurii *Plecarea voluntarilor*, după Rude. În 1926 participă cu unsprezece gravuri din cursul activității sale artistice la *Prima expoziție a graficei noi românești*⁴⁵. Reputatul arhitect Petre Antonescu îi cumpără *Lupta de la Anghiari* și *Dansul*, după J. B. Carpeaux⁴⁶. În anul 1929 i se acordă, ca urmare a stăruințelor lui Nicolae Tonitza, care aprecia rigoarea artei lui Gabriel Popescu, prestigiosul Premiul Național de Artă Plastică, după ce cu un an în urmă juriul respinsese candidatura sa, și este prezent cu trei gravuri la Salonul Ateneului Român⁴⁷. Așa cum s-a putut observa, tematica lucrărilor sale este împărțită între gravura de interpretare⁴⁸, pe care, de altfel, o introduce în arta românească, și gravura originală. Cu siguranță, interpretările după arta statuară⁴⁹ se individualizează într-o serie de lucrări distincte în opera lui Gabriel Popescu⁵⁰. În ceea ce

în care este purtată dăltița, sentimentul sigur pentru ce se cuvine reținut din desenul original (...) fac din acest carton și din gravura executată apoi echivalentul acelor planșe desăvârșite, prin care marii gravori francezi forțau intrarea lor în Academia de Arte Frumoase în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea”.

⁴¹ După desenul lui Peter Paul Rubens, realizat în anul 1603, expus în Muzeul Luvru, copie a celebrei lucrări realizate cu un secol mai devreme de Leonardo da Vinci, <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl020110446>, accesat în data de 1.04.2021.

⁴² A lucrat un an doar pentru realizarea plăcii de aramă pe care a gravat *Lupta de la Anghiari* cf. Eleonora Costescu, *op. cit.*, p. 144.

⁴³ Ion Gruia, *Artă și artiști. Expoziția Tinerimei Artistice*, în „Universul literar”, An XXXI, nr 15, 13 aprilie 1914, p. 5; Idem, *Expoziția Oficială a artiștilor în viață*, în „Universul literar”, An XXXVI, 10 mai 1915., p. 5.

⁴⁴ Stela Ionescu, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁵ Ștefan I. Nenițescu, *Prima expoziție a graficei noi românești, 5 decembrie 1926 – 6 ianuarie 1927, Catalog.*, Fundația Culturală „Principele Carol”, Sala Grigorescu, București, Strada Doamnei, 20, [p. 10].

⁴⁶ Stela Ionescu, *op. cit.*, p. 15.

⁴⁷ Eleonora Costescu, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁸ V. Marica, *op. cit.*, p. 342-349.

⁴⁹ Idem, p. 347-348. S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 49.

⁵⁰ *Bustul pictorului Falguière și Bustul pictorului Jean Paul Laurens*, ambele după Auguste Rodin, *Dansul*, după Jean-Baptiste Carpeaux, gravurile inspirate de sculpturile

privește gravurile originale, o atenție specială a acordat-o portretelor, dintre care amintim pe cel al sculptorului Dimitrie Paciurea⁵¹, al omului politic Ion Ghica ori pe cel al dramaturgului Ion Luca Caragiale⁵². Gabriel Popescu a portretizat și personalități artistice europene, precum Honoré Balzac⁵³, dar și oameni obișnuiți din satul său.

În 1934 se pensionează și se retrage la Vulcana⁵⁴, unde continuă activitatea artistică până spre finalul vieții, în 1937, deși boala îi șubreziase sănătatea tot mai mult în ultimii ani sub acțiunea nocivă a acizilor folosiți pentru gravuri⁵⁵. Își doarme somnul de veci în cimitirul bisericii din deal, pe locul schitului Fusea (ctitorit de Șerban Fusea și fiul său, Negoită⁵⁶, în 1779) alături de fratele său, Ion, și de părinți⁵⁷.

După stingerea din viață, Gabriel Popescu este omagiat de *Tinerimea Artistică* în rândul căreia activase, iar lucrări ale sale au participat în continuare la expoziții⁵⁸, în timp ce muzee din țară au organizat expoziții cu lucrări aparținând familiei artistului (Muzeul de Artă din Cluj, în 1954; Muzeul Regional din Arad, în 1955; Muzeul de Artă al României, 1969⁵⁹), colecțiilor private, ori ale Bibliotecii Academiei Române - Cabinetul de Stampe (1969)⁶⁰. La mijlocul secolului XX, studentul său și, ulterior, succesorul său la catedra de

Sfinxul și Zeul războiului, realizate de Dimitrie Paciurea, și el profesor al Școlii de Arte Frumoase, titular al catedrei de Sculptură.

⁵¹ Considerat de Gh. Oprescu ca „cel mai bun, impunându-se și el cu o autoritate suverană” (*op. cit.*, p. 163)

⁵² Lucrări aflate în colecția CNMCD Târgoviște sub forma unor desene (inv. 27606, 27610, 27611, 27626, 27 627, 27372).

⁵³ *Portetul lui Balzac*, datat 1916-1920.

⁵⁴ Realizează seria de căruțe și trăsură: *Trăsură cu doi cai, Camion cu un cal, Căruță cu un cal* etc.

⁵⁵ S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁶ Pr. Ion Vasile Voinea, *Schitul Fusea*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul C, Nr. 3 - 4, martie - aprilie 1982, p. 394 - 420.

⁵⁷ Radu Ionescu, *op. cit.*, p. 272

⁵⁸ În 1943, „Expoziția de Artă Românească” de la Berna includea patru gravuri.

⁵⁹ Eugenia Gabrea, *În memoria maestrului Gabriel Popescu* (în „Revista muzeelor”, 4, 1969, p. 375) notează că expoziția a fost organizată în sala Kalinderu a Institutului de Arte plastice „Nicolae Grigorescu”.

⁶⁰ În 1969 Muzeul de Artă al României a organizat expoziția intitulată „Gabriel Popescu. Expoziție retrospectivă”, catalog realizat de Stela Ionescu; Eugenia Gavrea, *op. cit.*, p. 375. Eleonora Costescu, *op. cit.*, p. 14.

*GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ*

Gravură, Simion Iuca⁶¹, nota că o parte din operele maestrului se află în muzeele Simu, Toma Stelian și Kalinderu, în pinacoteca Statului, în pinacoteca Virgil Cioflec (Universitatea din Cluj), în muzeul din Brăila, în colecții private (Lazăr Munteanu, Jean Al. Steriadi, Petre Antonescu)⁶².

Muzeul Casa-Atelier Gabriel Popescu⁶³

Atelier și locuință pentru artist și familia sa, casa a fost realizată între anii 1902 și 1905, împreună cu arhitectul Alexandre Clavel⁶⁴, prietenul gravorului. Gabriel Popescu a supravegheat îndeaproape construcția, casa beneficiind și de un atelier de lucru generos, prevăzut cu luminator. Casa era amplasată pe o colină, retrasă de la ulița satului, înconjurată de livadă. Locuința cuprindea parterul din zidărie de cărămidă și etajul din lemn, parterul fiind destinat bucătăriei, sufrageriei și unui vestibul. Pe o scară interioară, din lemn, se urca la etaj. Dintr-un mic hol, se deschideau două spații, atelierul și dormitorul, cea de-a treia ușă făcând trecerea spre logia generoasă ce mărginea dormitorul artistului. Din 1906, anul căsătoriei și instalării la Vulcana cu soția sa, Marthe, Gabriel Popescu a locuit și a creat în acest spațiu binecuvântat⁶⁵. Presa atelierului de la Vulcana Pandlele este unică în țară și deosebit de prețioasă, mai cu seamă că a fost construită chiar de Gabriel Popescu, din lemn flexibil, de tei, evitând folosirea metalului. Special construite au fost și soba pentru uscarea gravurilor, ca și plita din fontă pentru uscarea plăcilor metalice sau masa de lucru pentru gravură. Apoi, etapele de lucru ale gravării și imprimării necesitau instrumente specifice. Pentru că unele nu existau la vremea respectivă, o parte dintre acestea au fost realizate chiar de gravor, iar altele au

⁶¹ Radu Ionescu, *Gabriel Popescu – artist și pedagog*, în „Valachica”, Târgoviște, 1969, p. 272.

⁶² S. A. Iuca, *op. cit.*, p. 49.

⁶³ Irina Cîrstina, Mihai Oproiu, Corina Andrei, Gheorhe Olteanu, Gabriela Toșca, *Dâmbovița istorică. Așezări, monumente, personalități*, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște, Editura Zven, 2020, p. 604-606.

⁶⁴ Daniel Popescu, *op. cit.*, p. 363-364.

⁶⁵ Elena Diaconu, *Casa atelier Gravor Gabriel Popescu, momente: 1902-2017*, în „Revista de lingvistică și cultură românească”, nr. 13, 2017, <https://limbaromana.org/revista/casa-atelier-gravor-gabriel-popescu-momente-1902-2017/>, site accesat în data de 20.03.2021. Artistul a locuit efectiv la Vulcana până în anul 1908 și apoi a revenit cu studenții ori în vacanțe și după pensionare, în 1934.

fost achiziționate de la Paris. Amintim aici pensula de lemn și rulourile pentru aplicarea vernisului, dar și recipientele gradate și sticlele cu substanțe.

Colecția muzeului include numeroase obiecte personale, dintre care edificatoare sunt cele legate de perioada studiilor (*Caiet de cursuri*, Școala Națională de Poduri și Șosele în 1886, *Trusă pentru geometrie descriptivă adusă de la Paris*), corespondența cu tatăl său, preotul Grigore Dumitru, din vremea studiilor la Seminarul Nifon Mitropolitul (1878-1885), fotografiile de familie (părinții artistului, copiii, prietenii), corespondența cu soția sa⁶⁶. De asemenea, se remarcă înscrisurile, chitanțele și corespondența purtată în perioada studiilor pariziene⁶⁷. Universul interior al artistului poate fi descifrat din notițele sale (*Caiet de însemnări și schițe ale gravorului*, 1903-1906).

Muzeul propune vizitatorului mai multe ipostaze ale artistului. Mai întâi, gravorul în atelier sau în natură, pictând, desenând, inspirându-se (șevalet de câmp, paleta de culori, umbrela de soare pentru pictura în aer liber), dar și profesorul (Medalia *Răsplata muncii pentru învățămînt*, 1909; Biblioteca artistului - Colecțiile *Les Peintres Illustres*, *Les Grands Graveurs*, *Peintres d'aujourd'hui monographies illustrées*, tratate, dicționare, cataloage etc.). Ceea ce individualizează și mai mult acest spațiu este viziunea și amprenta personală a artistului. Gabriel Popescu a realizat numeroase schițe și desene ale obiectelor de mobilier, care ulterior au fost confecționate de meșteri locali. Mobilierul dormitorului, scaunele din atelier, chiar și ușile casei exemplifică implicarea personală a artistului-proprietar.

După moartea gravorului în 1934, casa a rămas în posesia familiei. Urmașii săi au înnobilit memoria marelui gravor printr-o generoasă donație⁶⁸, în anul 1969. Peste numai câțiva ani, în 1973, spațiul a fost pregătit și deschis pentru vizitare, luând ființă *Muzeul Gabriel Popescu*⁶⁹. În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, clădirea muzeului a suferit avarieri grave și s-a ajuns la retragerea patrimoniului expozițional și închiderea muzeului. Recent, muzeul a

⁶⁶ Este expusă scrisoarea adresată soției, de la mănăstirea Agapia, în anul 1907.

⁶⁷ În calitatea sa de bursier al Casei Regale (corespondența purtată cu Cancelaria Regală, 1987-1900).

⁶⁸ Adresăm cele mai calde mulțumiri și o recunoștință infinită doamnei Ioana Beldiman și fiicei domniei sale, regretata Ruxanda Beldiman, pentru semnificativele donații și sprijinul constant oferit muzeului.

⁶⁹ Gabriel Mihăescu, *Casa-atelier Gabriel Popescu din Vulcana Pandele*, în „Scripta Valachica”, 4, Târgoviște, 1973, p. 391-392; Tereza Sinigalia, *Inaugurarea Casei-Atelier Gabriel Popescu*, p. 373, în „Revista muzeelor”, 1973.

GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ

beneficiat de o amplă intervenție de restaurare⁷⁰, modernizare și punere în valoare, urmată de redeschiderea casei-atelier în iunie 2016, cu ocazia „Simpozionului de Gravură” dedicat împlinirii a 150 de ani de la nașterea marelui gravor român. De asemenea, pentru a menține vie memoria artistului, începând cu anul 2007, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” organizează Bienala Națională de Gravură „Gabriel Popescu”⁷¹, ajunsă anul acesta la cea de-a VIII ediție⁷².

Stăpânind cu măiestrie tehnicile clasice și cele moderne ale gravurii, înarmat cu o știință subtilă a desenului, Gabriel Popescu, primul artist român care s-a dedicat gravurii, rămâne unul dintre creatorii a căror operă și viață merită din plin să fie cunoscute. La 155 de ani de la nașterea gravorului, nădăjduim ca numele lui Gabriel Popescu să capete o mai mare rezonanță, la care sperăm să contribuie și modestul nostru studiu.

⁷⁰ Restaurarea și consolidarea Casei Atelier Gabriel Popescu, Comuna Vulcana Pandele, Județul Dâmbovița poate fi accesată, pas cu pas, pe site-ul: https://www.fonduri-patrimoniu.ro/proiecte_doc_138_restaurarea-i-consolidarea-casei-atelier-gabriel-popescu-comuna-vulcana-pandele-judetul-dambovita_pg_0.htm, dar și pe site-ul proiectului: <http://www.casaateliergabrielpopescu.ro/despre-proiect/>.

⁷¹ Mihai Zgondoiu, *Suzana Fântânariu în dialog cu Mihai Zgondoiu*, în *revistacultura.ro*, <https://revistacultura.ro/nou/2011/11/%E2%80%9Eartistul-de-azi-este-un-hibrid%E2%80%9C/>, accesat în data de 1.04. 2021. Artista Suzana Fântânariu, una dintre câștigătoarele premiilor Bienalei (2013), ulterior președinte al juriului (2015), evocă personalitatea gravorului Gabriel Popescu, alături de cea a fiului acestuia, criticul de artă, rectorul și profesorul Daniel Popescu, „un model cultural-pedagogic demn de urmat (am fost privilegiată avându-l profesor)”, <https://revistacultura.ro/nou/2011/11/%E2%80%9Eartistul-de-azi-este-un-hibrid%E2%80%9C/>, site accesat în data de 1.04. 2021.

⁷² Premiile sunt acordate de către Consiliul Județean Dâmbovița prin Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște și constituie preț de achiziție pentru operele premiate, dar și o cale de îmbogățire a colecțiilor muzeului cu lucrări de artă contemporană.

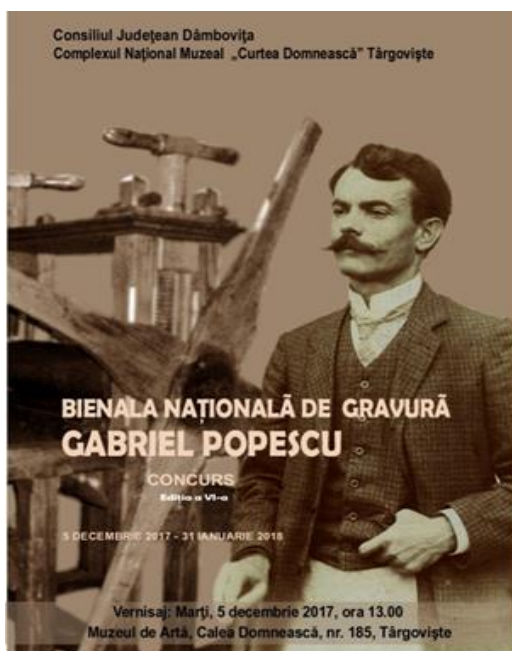

Fig. 1. Afîș, Bienala Națională de Gravură – Gabriel Popescu. Concurs. Ediția a VI-a. 5 decembrie 2017 – 31 ianuarie 2018, Fototeca Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște.

Fig. 2. Gabriel Popescu, Lupta de la Anghiari, 1913, fototeca Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște.

*GRAVORUL GABRIEL POPESCU (1866-1937).
OMUL PRIN OPERĂ*

Fig. 3. Muzeul Gabriel Popescu,
Vulcana Pandlele, jud. Dâmbovița, 2016, Fototeca Complexului Național Muzeal
„Curtea Domnească” Târgoviște.

Fig. 4. Istoricul de artă Ruxanda Beldiman
alături de portretul străbunicului, Gabriel Popescu,
cu ocazia redeschiderii muzeului, 2 iunie 2016,
Fototeca Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște.

Irina CÎRSTINA
Muzeograf, Complexul Național Muzeal
„Curtea Domnească” Târgoviște